

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ

Культура
України

Випуск 7
Мистецтвознавство

Збірник наукових праць

Харків

2000

ПЕРШИЙ ХУДОЖНІЙ КАМЕРНИЙ АНСАМБЛЬ ІМЕНІ В.В. АНДРЕЄВА

Автор висвітлює роль першого в Україні професійного народно-інструментального ансамблю у становленні виконавства на вдосконалених народних інструментах

Для культурної політики радянського уряду з 20-х р. ХХ ст. була характерна демократизація музичного мистецтва. Це виявилось, насамперед, у доступності концертів і спектаклів для трудящих, у бурхливому розвитку масових жанрів - хоровому співі та виконавстві на російських народних інструментах. Оркестри й ансамблі такого складу створювалися переважно з ініціативи робочої і учнівської молоді Харкова, Києва, Одеси, Миколаєва й інших промислових центрів України. Значну роль у поширенні цього жанру в післяреволюційні роки відіграв перший в Україні професійний оркестр народних інструментів, створений у 1920 р. при Харківському губернському відділі народної освіти з ініціативи відомого музичного діяча Володимира Андрійовича Комаренка (1887-1969).

У середині 20-х р. в Україні вже діяли десятки самодіяльних домрово-балаласчних оркестрів і ансамблів. Сприяючи естетичному вихованню трудящих і молоді України, успішно здійснював концертну і музично-просвітительську діяльність, професійний харківський ансамбль ім. В.В. Андрєєва, основу якого складав квінтет домр.

Творча біографія колективу розпочалася в березні 1920 р., коли група музикантів оркестру В. Комаренка організувала новий ансамбль. Рішенням Народного комісаріату освіти УРСР його було названо «Перший художній камерний ансамбль імені В.В. Андрєєва». У першому складі ансамблю грали: Б. Семенов - балалайка-прима I (керівник колективу), И. Загорський - балалайка-прима II, Т. Резниченко - домра прима, В. Цуканов - домра піколо, А. Зайцев - домра альт, П. Кругляков - домра тенор, Л. Гайдамака - домра контрабас. У наступні періоди в ансамблі грали домристи Е. Лук'янов, Г. Михайличенко, С. Мельгишинов, И. Залеський, П. Запорожський, М. Попченко, М. Руднев, А. Даров, Л. Єгоров, М. Никифоров, К. Крицин, Д. Григоренко, А. Юдін. Колектив ставив перед собою творче завдання - надати широким масам трудящих доступ до яскравого світу класичної музики, допомогти їм зрозуміти й оцінити розмаїття і багатство пісенно-інструментального фольклору народів СРСР.

Ансамбль виконував твори Чайковського, Глінки, Бородіна, Мусоргського, Лядова, Глазунова, Бізе, Дворжака, Гуно, Глієра, Іпполітова-Іванова, Прокоф'єва, Паліашвілі, Спендіарова, Лисенка, Стеценка, Леонтовича, Верховиця, Заремби, Козицького, обробки народних пісень і танців. Творчий напрям колективу формувався під впливом широко відомого в 20-30-х рр.

ансамблю народної пісні московської філармонії, яким керував відомий музичний діяч, заслужений артист республіки Г.П. Любимов (1882-1934). Значну частину свого великого концертного репертуару ансамбль добирав за принципом: музика народів СРСР - народам СРСР. Під час гастролей по Україні й інших республіках СРСР ансамбль постійно шукав і записував кращі зразки місцевого фольклору і на їхній основі створював концертні обробки.

З діяльністю ансамблю ім. В. Андрєєва пов'язаний такий факт: саме в цьому колективі в 1923 р. вперше в Україні були застосовані чотириструнні домри конструкції Г.П. Любимова. Значення цього факту добре відоме всім народникам України: чотириструнна квінтова домра стала головним інструментом професійних і самодіяльних народно-інструментальних українських колективів.

Активна музично-просвітительська діяльність ансамблю завжди привертала увагу музичної громадськості. Наприклад, у відгуку на виступ ансамблю в Київському музично-драматичному інституті (1924 р.) його директор професор К. Михайлов писав: «Ансамбль ім. В. Андрєєва є, безумовно, цінною художньою одиницею, що відіграє велику роль у справі поширення музичних знань серед пролетарських мас. Особливо художньо цінним є виконання ансамблем пісень різних народів СРСР» [1]. Харківська газета «Комуніст» відзначала, що ансамбль «чудово виконує складні твори класичного репертуару. У репертуарі ансамблю налічується близько 150 п'єс - російських, українських, білоруських, татарських, киргизьких, чуваських, грузинських, чеченських та інших» [2].

Починаючи з 1925 року ансамбль гастролював по містах багатьох республік СРСР, часто виступав у збірних концертах із відомими колективами, наприклад, струнними квартетами ім. Вільбома й ім. Леонтовича, акомпанував Державному українському хорові й солістам. У 1927 р. з успіхом відбулися його виступи в Москві - на радіостанції ім. Комінтерну й у Колонному залі Будинку союзів [3].

Художньому росту колективу значною мірою сприяли творчі зв'язки з відомими диригентами Н. Малько, А. Маргуляном, Л. Штейнбергом, виступи з видатними співаками М. Литвиненко-Вольгемут, І. Яунзем тощо. Високо оцінив творчі досягнення ансамблю німецький композитор Пауль Хіндеміт, який у 1929 р. гастролював у Харкові на чолі струнного квартету Амар-Хіндеміт. Німецькі музиканти з інтересом прослухали програму ансамблю і висловили задоволення його виконавською майстерністю. П. Хіндеміт зазначав: «Прекрасне враження склалося в нас про Росію і її народну творчість, зокрема високохудожнє виконання народної музики Першим художнім камерним ансамблем ім. В. Андрєєва. Висловлюємо подяку і бажання зустрітись з ним у Берліні».

У 1930 р. у Ленінграді харківський ансамбль ближче познайомився з музикантами ленінградського домрово-балалаєчного оркестру, заснованого В.В. Андрєєвим. Знаменна зустріч двох андрєєвських колективів відбулася на концерті харків'ян у залі філармонії. Артист ансамблю В.М. Цуканов згадував: «Ми добре розуміли, що наш перший виступ у Ленінградській філармонії

особливо зобов'язує нас, тим більше що музиканти оркестру ім. В. Андрєєва, що були присутні в залі, перед початком концерту кидали в нашу адресу іронічні репліки. Ми виступили блискуче і довели, що заслужено носимо ім'я В. Андрєєва. Після концерту лєнінградські музиканти щиро нас поздоровляли з великим успіхом і розлучалися ми вже друзями».

Ансамбль багато подорожував по СРСР, був частим гостем у військових частинах. З 1920 по 1934 рр. він дав 3.576 концертів. З 1934 р. колектив перебував у віданні Харківського обласного радіокомітету і відтоді регулярно брав участь у радіофестивалях із різноманітними тематичними програмами. За запрошенням радіокомітетів Києва, Одеси, Тирасполя харківський колектив неодноразово брав участь у їхніх радіопередачах. У 1938 р. ансамбль був знову переведений у штат Харківської філармонії [4].

З перших днів Великої Вітчизняної війни ансамбль надійшов у розпорядження військового командування. Щодня виступав у пунктах формування нових частин Червоної Армії, а незабаром - і в з'єднаннях, що захищали Сталінград. В одному з численних відгуків того періоду відзначалося, що, незважаючи на складні обставини, андрєєвці своїми концертами в хвилини перепочинків несли бійцям рідну музику, піднімали настрої і додавали сил у важких боях. У 1943 р. в ансамблі залишилося чотири виконавці: В. Цуканов, Б. Семенов, С. Михелєвич, И. Лейкум. Всі вони були відряджені в Іжевськ. При Удмуртській республіканській філармонії, на базі вже квартету ім. Андрєєва, була сформована концертна бригада і передана в розпорядження політичного відділу Другого Українського фронту. Самовіддана праця артистів ансамблю неодноразово відзначалась в наказах військового командування. У липні 1944 р. літак, у якому летіла концертна бригада, потерпів аварію, і більшість артистів госпіталізували.

У повоєнні роки традиції харківського ансамблю ім. В. Андрєєва продовжили професійні колективи України. У 50-х рр. значну музично-просвітительську роботу проводили домрові секстети філармоній - Кримської (В. Марецький, А. Дутов, В. Кубарєв, А. Пожидасєв, П. Булігін, В. Касьянов) і Харківської (В. Михеліс, В. Савіних, Б. Розєнцвєйг, Є. Бортник, П. Бородай, Е. Лук'янов). Невеличкі ансамблі народних інструментів були створені в багатьох палацах і будинках культури, вони були незамінними при виїздах культурно-агітаційних бригад на новобудови, на польові стани колгоспів і радгоспів.

Якщо на рубежі 30-40-х рр. ХХ ст. домра існувала переважно на Лівобережній Україні, а на Правобережжі лише в Київській, Житомирській, Вінницькій, Кіровоградській областях, то починаючи з 50-х рр., вона зазвучала в самодіяльних оркестрах і ансамблях по всій Україні. За підсумками Першого Всесоюзного фестивалю художньої самодіяльної творчості трудящих 157 народно-інструментальних колективів України отримали звання лауреатів, були нагороджені дипломами першого і другого ступеня.

На фестивалях і оглядах 70-х рр. поряд із визнаними домрово-балалаєчними оркестрами стали переможцями домрові ансамблі Синельниківського районного

Будинку культури Дніпропетровської області (керівник І.І. Белій), Лубенського Будинку вчителя Сумської області (керівник В.Г. Слинченко), Будинку культури Харківського канатного заводу (керівник А.Ф. Тихонович) тощо. Звання лауреата VI Всесоюзного конкурсу артистів естради (лютий 1979 р.) отримав інструментальний ансамбль «Рідні наспіви» студентів Київської консерваторії ім. П.І. Чайковського (керівник доцент Ю. Алексик) [5].

Історія нині широко відомих самодіяльних оркестрів народних інструментів починалася саме з невеличких ансамблів, створених музикантами-ентузіастами. Домрові і домрово-балалаечні ансамблі мають певні переваги: дуже мобільні, з широким діапазоном творчих можливостей вони спроможні обслужити будь-які заходи, застосовуючи весь спектр виконавської діяльності.

Отже, протягом 20-40-х рр. ХХ ст. харківський домровий ансамбль ім. В.В. Андрєєва своєю активною музично-просвітительською діяльністю сприяв естетичному вихованню широких мас, становленню і розвитку на Україні фахового і самодіяльного виконавства на народних інструментах. Творчий шлях цього самобутнього колективу - шлях сміливих експериментів і цікавих знахідок. І нині у виконанні оркестрів та ансамблів народних інструментів, солістів-домристів часто можна чути обробки народних пісень із репертуару цього ансамблю - наприклад, російські народні пісні в обробці Г. Михайличенка «Вийду ль я на реченьку», «Камаринская» та ін.

В Україні домра міцно закріпилася в оркестрово-ансамблевому і сольному виконавстві, стала популярним інструментом мільйонів слухачів. Становлення і розвиток виконавства на російських народних інструментах в Україні - закономірний процес взаємовпливу елементів національних культур. Як доводить виконавська практика, процес інтернаціоналізації домрового мистецтва не тільки не супроводжується нівелюванням національних традицій, а й сприяє їх поступальному динамічному розвитку. Як свідки і спадкоємці досягнень в ансамблево-оркестровому виконавстві на народних інструментах ми з повагою і подякою звертаємося до кращих традицій харківського ансамблю ім. В.В. Андрєєва, творча діяльність якого є важливим внеском у процес зближення російської та української музичних культур.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Аллегро*. Концерт ансамбля ім. В. Андрєєва // Вісті ВУЦВК. – 1924. – 26 лютого.
2. *Б.К.* Концерт народної музики ансамбля імені В. Андрєєва // Коммунист. – 1924. – 18 марта.
3. *Центральний державний архів Жовтневої революції*. – Ф. №44 (Українська філармонія).
4. *Афіші Першого Художнього камерного ансамблю ім. В. Андрєєва* // Особистий архів артиста ансамблю В.М.Цуканова.
5. *Бортник С.* Домра на Україні // Музика. – 1979. - №6. – С.25-26.

Надійшла до редколегії 17.10.2000 р.